

A hungarológia szintjei és perspektívái

Alabán Ferenc

Levels and perspectives of Hungarology

Abstract

This study deals with the different levels and perspectives of Hungarology. It takes into account those specialized researches which are concerned with the most important areas of Hungarology, and it emphasizes the fundamental changes of Hungarian literature beyond the borders of Hungary and the literature of Hungarian immigrants of the political and social changes of 1989. It highlights the novelty and importance of interculturality and the productive impact of cultural relations. The study also summarizes the essence of those studies of the Hungarian Academy of Sciences which have an irreplaceable role in the new, more complex interpretation of the concept of Hungarology and in its research methods (Hungarian – Hungarian relations, the creation of Hungarian research programs in the Carpathian Basin, the shift towards polycentrism, the positive formation of national consciousness, the integration effects...).

Keywords: research programs; minority literature; vision; immigration literature; Hungarology; cultural identity; cultural metamorphosis; Central European ideology

Kulcsszavak: kutatási programok; kisebbségi irodalmak; jövőkép; emigrációs irodalom; hungarológia tudományág; kulturális identitás; kulturális metamorfózis; közép-európai ideológiai helyzet

Subject-Affiliation in New CEEOL: Social Sciences – Sociology – Sociology of Culture

A jövőt befolyásoló tényezők

A hungarológia differenciált, specializált kutatását és komplex oktatását befolyásoló tényezők közé szükséges sorolnunk több olyan területet és az általuk kiváltott lehetőségeket, melyek az 1989-es politikai és társadalmi rendszerváltással, az Európai Unió kibővülésével és fokozatos fejlődésével kapcsolatban is felmerülnek. Hangsúlyoznunk kell, hogy az országhatárok által egymástól elszakított magyar kisebbségeket nemcsak a nyelvközösség jellemzi és fogja össze, hanem a nemzeti identitásuk is megegyezik egymással. A magyarországi, a szlovákiai, a romániai és a vajdasági magyar irodalmat a közös történelmi hagyomány és tudat, a közös értékrend is összeköti, tudva azt, hogy az egyes kisebbségekhez tartozók állampolgársága eltér egymástól. Az egyes magyar nemzeti kisebbségek nemzeti identitásuk és kulturális önazonosságuk fenntartása érdekében létrehozták saját

kultúrájukat és irodalmukat, a kisebbségi (nemzetiségi) kultúra és tudat ápolása mellett azonban idővel is megőrizték a magyar nemzeti kultúra egységének tudatát. Ezt alapozta meg a kisebbségi magyar kultúrák és irodalmak szerveződési folyamata és a homogén magyar nemzethez való tartozás aktív érzése is. A hungarológia lépéstartásának momentumai az elmondottak értelmében a következő szempontokra is ki kell hogy terjedjenek:

A közép-európai régió integrációs folyamatának következtében olyan fejlemények mennek végbe, amelyek az államhatárok megváltoztatása nélkül elősegítik a hagyományos (közös nyelven és közös történelmen alapuló) regionális összeköttetések megújulását, illetve egységesülését. A hagyományos európai (közép-európai) regionális struktúrák a történelem során különböző nemzeti államok keretébe kerültek, melyek a társadalmi-politikai erők hatására többször is megváltoztak, nem véve figyelembe a régiók érdekeit. Ennek ellenére ezek az egységek mégis fennmaradtak, esetenként újraszerveződtek, illetve újraértelmeződtek. A magyarság részének tekintendő határon túli kisebbségi magyarság helyzete különösen érdekelt az anyaországgal való szoros együttműködés kiteljesítésében, s ennek vissza kell tükröződnie a hungarológia összetevőiben és kutatási irányjaiban.

A regionális szolgálat nemcsak a kisebbségi magyar írókban és költőkben tudatosult (a transzszilvanizmus gondolata, a Fábry-féle európaiság, a „helyi színek elmélete”), hanem a magyarországi alkotók műveiben is megjelentek és mind fontosabb szerepet kapnak/kaptak a történeti tájak (Dunántúl, Alföld). A kulturális regionalizmus támogatása a szélesebb értelmezhetősége miatt sem lehet közömbös, mert vannak magyar–szlovák, magyar–román és további régiók, amelyek összeköti a határok két oldalán lévő magyarságot és az adott régiókban élő minden népet. Hangsúlyozzuk: annál is inkább fontos ez a tény, mert a kulturális, szellemi régiók nem írhatók körül állami és közigazgatási határokkal. Tovább fejlesztve a gondolatot: nemcsak a magyar kultúra, nemcsak a Kárpát-medence integrációjánál, hanem a közép-európai térség integrációs törekvéseiben is érvényesülhet a kulturális régiók szerepe, mivel feltételezhetően (sic!) a szellem, a kultúra és a hagyomány alkotja ma is a nagyobb területi egységek szellemét és lelki tartalmát. A tradicionális kulturális régiók az egész európai kontinens határáig is kiterjedhetnek, történeti jellegük nemcsak a múltból táplálkozik, hanem egyértelműen a jövőképet is jelentik. A regionális közeg jelentős befolyást gyakorol a magyarságtudomány közép-európai képének és hatásértékének alakulásában.

Az összmagyarságról kialakított kép változik meg azzal a körülménnyel is, hogy a '89-es politikai rendszerváltás vívmányaként a különböző okok miatt emigrációba kényszerült magyar írók, szerkesztők és tudósok hazatérhettek az anyaországba. Itt elsősorban a második világháború utáni nyugati magyar irodalomra és képviselőikre (beleértve a tengerentúli alkotókat is) kell gondolnunk, akik 1946-ban és 1956-ban elhagyták Magyarországot, s akik közül 1989 után többen hazatértek. Az értékelő komplex összefoglalások még vártnak magukra, de az eddigi véleményekből kitűnik, hogy az emigrációt több esetben a magyar nemzeti kultúra és nemzeti közélet „virtuális” rendszerébe helyezték el, szervezeteiket, kiadóikat és szerkesztőségeiket a „virtuális Magyarország” részeként kezelik, amelyek hitelesen szolgálták a nemzeti identitás és a kultúra megerősödését, beleértve a magyar

történelem huszadik századi sorsdöntő eseményeinek interpretálását is. Pomogáts Béla így értékelte az emigráció küldetésének egyik alapismérvét: „Az emigráció szellemi életének és az emigráns intézményrendszernek nagy érdeme, hogy képes volt megőrizni azokat a kulturális és erkölcsi értékeket és hagyományokat, amelyeket a hazai irodalmi és tudományos kultúra cenzurális okok következtében, azaz durva politikai kényszerűségek miatt nem őrizhetett, vagy csak ritkán őrizhetett meg.” (Pomogáts 2008) Az emigráció élményei és tapasztalatai szerves részévé kell hogy váljanak az egyetemes magyar kultúrának és irodalomnak, nem csupán az értékvédelem és hagyományörzés terén, hanem a hiteles történelmi tanúságtétel szintjén is.

A határon túli magyar irodalmiság és az emigrációs irodalom státuszának metamorfózisai

Az irodalom és a kultúra az 1989-es politikai rendszerváltás után ugyan megszabadult minden cenzurális ellenőrzéstől és kénysertől, ugyanakkor elveszítette különleges státuszát. Szinte általánosítható a sajátosság: a közép-európai poszt-szocialista országokban az tapasztalható, hogy az alkotás és a nyilvánosság elérése együtt járt az irodalom létezési formáinak bizonyos ellehetetlenülésével. Az írói megélhetés, a folyóirat-szerkesztés, a könyvkiadás és az irodalmi élet és intézményesített formáinak fenntartása, működtetése anyagi válságba került, és ezen nem sokat változtat az sem, hogy egyre-másra jönnek létre új folyóiratok és könyvkiadók, melyeknek fenntartása valójában heroikus és sokszor reménytelennek látszó küzdelmet és áldozatvállalást követel. Az atomjaira hulló irodalmi élet egyértelműen gyengíti az irodalom társadalmi és közéleti pozícióját és egyben megbecsülését, aminek persze több oka is van, de talán legfőképpen az, hogy a politikai váltás utáni gazdasági és politikai elit nem tulajdonít az irodalomnak és a művészeteknek olyan fontosságot, mint az az előző időszakokban volt. A demokratikus társadalmi rendben manapság az irodalmat már nem lehet közvetlen hatalmi és politikai célok szolgálatába állítani, sem a pártoknak befolyást szerezni az irodalom és a művészet világában. Ilyen értelemben az irodalom szinte magára maradt, állandósultak finánciális problémái, részben pedig ki lett szolgáltatva a támogatók és az esetleges szponzorok ízlésének.

Az 1989-es közép-európai történelmi változások következtében fokozatosan helyreállt egyfajta magyar szellemi kohézió, melynek keretében újraértelmeződtek a magyarországi és a határon túli kisebbségi irodalmak közötti kapcsolatok és az emigrációs magyar irodalom is jogos és természetes helyet kapott a magyar szellemi élet kereteiben. Pomogáts Béla már 1997-ben, mint a Magyar Írószövetség elnöke, egyik „helyzetjelentésében” a következőket állapíthatta meg: „Mára az erdélyi, a felvidéki, a kárpátaljai, a vajdasági és a nyugati magyar irodalmi intézmények szoros összeköttetésben dolgoznak az anyaország kulturális intézményeivel, és olyan írók, mint az erdélyi Sütő András, Kányádi Sándor és Lászlóffy Aladár, a felvidéki Tózsér Árpád és Grendel Lajos, a vajdasági Tolnai Ottó, a nyugati Határ Győző a magyar nemzeti irodalom minden fórumon megbecsült reprezentánsai.”

(Pomogáts 1998, 136)

A kisebbségi nemzeti irodalmak fejlődése, pontosabban egyfajta önállósodási folyamata azonban nem történt zavartalanul. A körülmények és a feltételek következtében a magyar irodalom és a kisebbségi nemzeti irodalmak kapcsolata is megváltozott, s ezáltal fokozatosan kialakult az „egység” keretében az egyenjogúság elvének gyakorlati létrejötte. Közös célokról és összhangról természetesen ebben az esetben is akkor beszélhetünk, ha hozzátesszük, hogy az egység viszonylagosan és bizonyos megszorításokkal érvényes. Ez azt is jelenti, hogy nem vonja magával a gyámságot, a beavatkozást vagy éppen a felülről nézést. Mindenképpen közös azonban a hagyomány és azonos a nyelv, az író legfőbb eszköze, és az anyanyelv mindennél erősebb kötélekkel fűzi össze őket. Az „egység” képzetét azonban már a múlt század nyolcvanas éveiben is többen kritizálták és a pontosítást szorgalmazták. Így például Béládi Miklós egyik tanulmányában így kezelte a kérdést: „Az egységes helyett alkalmasabb kifejezésnek találjuk az egyetemes szót, mert ennek a jelzőnek jelentése kizárólagosság nélküli, és valójában azt tartalmazza, ami napjaink tényleges helyzete. Az egyetemes magyar irodalom elsősorban leíró fogalom, türelme mellérendelő formában azt közli, hogy minden egyes részt magába foglal: a nemzeti és nemzetiségi irodalmak összességét öleli fel. Összességet mondunk, ki-tüntető jelzőt nem használunk, elsőbbségre természetesen elvileg és helyzetüknél fogva semelyik irodalmat nem részesítjük.” (Béládi 1982, 17). Béládi Miklós ezzel a véleményével elismeri, hogy a magyar irodalom legújabb kori története több központ szellemi terében létezik és fejlődik, mindegyik a saját lehetőségeivel kisebb vagy tágabb hatósugarával. A magyar irodalom sokféle hangzását is konstatálja és külön-külön méltányolja, de észreveszi benne a törvényszerű összetartozás momentumait. A kisebbségi nemzeti irodalmak egyik legfontosabb fejlődési fokát az jelzi, hogy hozzátévelegesen a múlt század hatvanas éveitől kezdve, az öneszmélés története során fokozatosan elérkezett annak az ideje, hogy a kisebbségi nemzeti irodalmat elsősorban irodalomként, műalkotásként, vagyis az esztétikai érvényesség szemszögéből kellett mérlegre tenni. Az irodalompolitika részbeni megváltozása, az önkritikus szemlélet felerősödése, a kétes és személyes érdekek elvetése, az igénynövekedés és a kritikai élet határozott megerősödése készítette elő a fordulatot a megbízható értékrend kialakulására/kialakítására, a hagyományok feltárására és újraértékelésére, valamint az esztétikai érték érvényre jutására.

Általánosítható az az ismérv, amely a hungarológia számára is hasznosítható szempont: a kisebbségi nemzeti irodalmakban a jelzett metamorfózis következtében megváltozott az irodalmi ízlés és szemléletmód is, s ezzel új megvilágításba került a hagyomány és újítás viszonya, s mind nagyobb teret kaptak a fiatal alkotói generációk és pályakezdő írók, akik a folytonosságba illeszkedés helyett az eredetiség és újítás jelszavával léptek fel. Az integráció következtében felélénkült irodalmi élet (több alkotói generáció párhuzamos működése) és a megerősödő irodalmi tudat következtében a kritika a későbbi évtizedekben is elsősorban az esztétikai (és irodalmi) értéket kérte/kéri számon a műveken, és azok elemzése során mutatott rá megkülönböztető sajátosságaira is. Ezzel az irodalmi élet – a kisebbségi nemzeti kontextusban is – fokozatosan eljutott arra a szintre, hogy már nem pusztán a megkülönböztető regionális jegyek, hanem a sajátos regionális jegyekkel dúsitott

művészi értékek határozzák meg és szabják meg karakterüket.

* * *

A magyar nemzeti irodalom és kultúra egyik fontos történelmi élményének és tapasztalatának számít az emigrációs irodalom és kultúra alakulása. Akárcsak a kisebbségi sorsban szerzett történelmi valóság tapasztalata a huszadik században, amely a kisebbségbe került nemzetrészt és annak tagjainak megpróbáltatásait és sorsának mélyrétegeiben zajló eseményeit és drámáit, az egyén integritásának kifejezését és egyben védelmét ábrázolta és kutatta az irodalomban. A nyugati magyar irodalom szerepe azonban abban is megnyilvánult, hogy értékvédő feladatot vállalt az 1956-os magyar forradalom hiteles emlékezetének és örökségének megőrzésében. Mindamellet, hogy saját utakon járt, és mivel erősen hatottak rá a nyugat-európai nemzeti irodalmak újszerű törekvései és kísérletei, feladatának tekintette a különböző más fejlett irodalmakban megismert eredmények magyar irodalmi integrációját. Az emigráns egyéni költői világokból így kerülhettek át ezek az értékek az egyetemes magyar irodalom áramába. A nyugati magyar irodalom ugyancsak sokat tett azért, hogy a Kárpát-medencében élő kisebbségi magyarok életére, kultúrájára és irodalmára felhívja a külföldi magyarság figyelmét.

Amikor a politikai rendszerváltás után és következtében lazult a közép-európai ideológiai helyzet, a nyugati emigráció számos jelentős alakja hazatérhetett az anyaországba és bekapcsolódhatott a demokratikus állam építésébe és a polgárosuló szellemi folyamatok megszervezésébe. Ezeknek a lehetőségeknek azonban közel sem voltak egyértelműek és kedvezőek a konkrét feltételei. A rendszerváltás után úgy tűnt, hogy a nyugati magyar irodalom a magyar társadalom értékrendjében is új megvilágításba került, melyhez hozzájárultak olyan rendezvények és konferenciák, mint amelyet – példának okáért – a Csokonai Társaság is tartott Hévízen 1994-ben *Ki fél a nyugati magyar irodalomtól?* címen. A konferencián elhangzott előadások szövegét és a hozzászólásokat még 1994-ben a *Kortárs* is lehozta, s úgy tűnt, hogy a nyugati magyar irodalom végleg „hazatért”, tehát valójában kiteljesedett a sorsa, és megszűnt. A látszat mögött azonban maguknak a nyugati magyar íróknak más volt a véleménye és tapasztalata. Kemenes Géfin László nyilatkozta ezzel kapcsolatban még 1995-ben: „Szerény véleményem szerint ez a hazatérés nem történt meg, s ha van közös jellemzője a nyugati magyar költészetnek, az éppen az a hallgatás, amely odahaza körülveszi. Különösen áll ez az ötvenhatos nemzedékre, arra a szilenciumra, sőt bojkottra, amely írásainak hazai »fogadtatását« jellemzi...” (Kemenes Géfin 1996, 137) Borbándi Gyula ugyanezen a fórumon, az egyik 1995-ben készült müncheni interjúban így fogalmazott: „Emigrációs irodalom addig van, amíg emigráció van. A nyugati magyarok túlnyomó része immár nem tekinti magát emigránsnak, hiszen szülőföldjüket bármikor meglátogathatják, haza is telepedhetnek, és a kint maradók nem politikai, hanem személyes okokból tartózkodnak külföldön... Viszont a helyzet nem ilyen egyszerű és egyértelmű. Vannak Nyugaton szép számmal magyarok, akik továbbra is emigránsoknak tekintik és nevezik magukat, következőképpen ennek a tábornak költői és írói úgy érzik, hogy emigráns irodalmat alkotnak. A jelenlegi helyzetet tehát ez a megosztottság és fel-

emás állapot jellemzi.” (Borbándi 1996, 95) Bizonyára eltelik még néhány évtized, míg a nyugati magyar irodalom minden jelentős momentumra, s alkotóinak műve az irodalomtörténeti kontextusban megtalálja a maga valódi helyét, s fejlődésének állomásai, akárcsak sajátos funkciói és erkölcsi hivatásának és küldetésének összetevői letisztulnak.

Pomogáts Béla 2008-ból származó láttelele pontosító szándékú és a nyugati magyar irodalom horizontjának jelentőségét kitérítő értelemmel bír: „Az ország demokratizálása után hazatért magyar gondolkodók: írók, tudósok emigrációs tapasztalatai és felismerései iránt nem mutatkozott igazán nagy érdeklődés, és mindez azzal a szerencsétlen következménnyel járt, hogy a demokráciák világában szerzett jártasság és tapasztalat nem tudta hatékony módon befolyásolni a hazai politikai gondolkodást és közéletet. A jelen világában a kádári korszak lelki és politikai reflexei – különben a közélet mindkét oldalán – még mindig jobban képesek érvényesülni, mint a nyugati demokráciákban megszerezhető elméleti tudás és politikai kultúra lelki reflexei. Talán azért is kell mindig újra felhívni a figyelmet az emigráció szellemi eredményeire, hogy ezek az eredmények elevebb és tartósabb közéleti szerepet kapjanak és követendő mintául szolgáljanak.” (Pomogáts 2008) Ugyan a kilencvenes években a diaszpórából hazatérő írókat, szerkesztőket, történészeket és tudósokat a magyar állam különböző elismerésekkel, kitüntetésekkel és díjakkal jutalmazott, és a magyar hivatalok és intézmények is tanújelét adták a méltánylás nagyvonalú formáinak. Mindez azonban sokkal kevesebbe került – olvashatjuk ki a hazatért nyugati magyar irodalom képviselőinek emlékirataiból –, mint ha annak idején a hivatalos állami körök hallgattak volna szavukra, teljesítették volna kívánságaikat és jobban igénybe vették volna azokat a meglátásokat és szolgáltatásokat, amelyeket a haza érdekében és fejlődéséhez felajánlottak.

Az interkulturalitás aspektusai

Bár a globalizáció és a multikulturalizmus aktualizációjának következtében kitérült a világunk, a politikai határok is részben megszűntek, a nyelvi korlátok és a kultúrák közötti különbségek továbbra is megmaradtak. S az sem változott meg, hogy minden ember egy bizonyos kultúrához kötődik leginkább és viselkedését a saját kultúrája befolyásolja a legjobban, éppen ezért, ha különböző nyelvet beszélő emberek közötti információcserére kerül sor, interkulturális kommunikációról szokás beszélni.

E széles távú (és egyben szimplifikáló) megközelítés után szűkíthető a kör a hungarológia és a magyar nyelv oktatásának problémájára, melynek szempontjából fontos feltárandó kérdés, hogy a magyar nyelv és kultúra mennyire tud bekapcsolódni a „kultúrák cserekereskedelmébe”, s mennyire tud részt vállalni az interkulturális kommunikációban. Mindez szükségszerűen kihat a hungarológia oktatási gyakorlatára és a kutatói koncepciók prioritására is. A magyar mint idegen nyelv oktatása a felvetett szempontokból előnyös helyzetben van, mivel több aspektus felhasználására törekedhet az interkulturalitáson belül. Megemlíthetők olyan területek, mint például az eltérő lingvakultúrájú emberek üzenetváltásai (társalgás,

levelezés), a nemzetközi információcsere gyakorlata (fordítás, tolmácsolás), a nyelvoktatási aspektusok kérdésköre (nyelvi országismeret), a kultúrák diakrón párbeszéde (komparatistikai szempontok), vagy éppen a különböző kurzusok (nyelvi világkép kialakítása, nyelvkultúra, specifikus frazeológia) megvalósítása.

A magyar nyelvtudomány adóssága, hogy az interkulturális kommunikáció részletes komparatív leírására eddig nem fordított adekvát figyelmet, s a szempontok sem kerülhettek át a magyar idegen nyelvként való oktatási gyakorlatába, melynek szempontjai annak tantárgypedagógiai bevezetésében pontosan meghatározhatók lennének. Úgy is fogalmazhatnánk, hogy amikor a magyar mint idegen nyelv oktatása van napirenden, a diákoknak nemcsak nyelvet, hanem megfelelő nyelvkultúrát kellene elsajátítaniuk, amit a jelenlegi oktatási stratégia nem vesz eléggé figyelembe.

Az interkulturális kommunikáció egyik meghatározó alapelve a „másságra” való épülés, ezért a sztereotípiákkal ellentétben az egyik nyelvkultúra nem lehet jobb a másiknál, csupán más, tehát sajátosságaival tűnhet ki. Ilyen funkcióval bírhatnak az egyes nyelvekben a kulturális specifikum fő letéteményesei a nyelvi reáliák, mivel a szakszerűtlen, nem értő kezelésük és rossz értelmezésük csupán ún. „kvázi-kommunikáció”-hoz vezet. Ebből a szempontból például előnyösebb helyzetben vannak a szűkebb régió, tehát a szomszéd népek magyarul tanuló tagjai, akiknek oktatási módszerei (jó esetben) eltérnek a tágabb régió, tehát a földrajzilag távolabbi nemzetek tagjainak oktatási aspektusaitól és módszereitől.

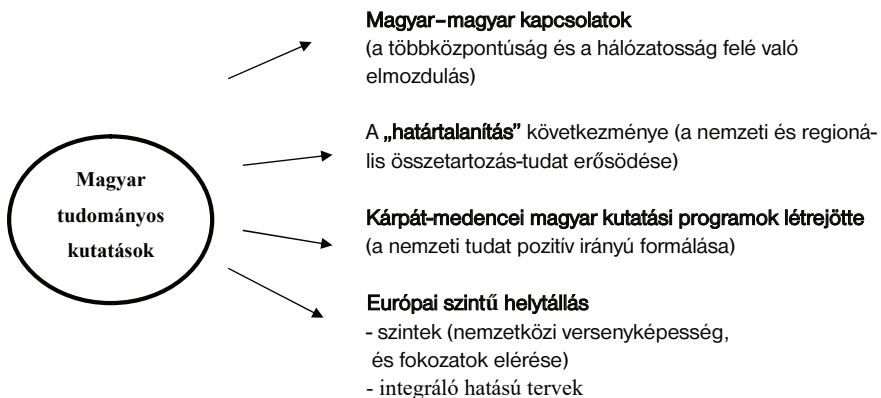
Az interkulturális kommunikáció szempontjai rávilágítanak a kultúrkapcsolatok produktív hatására, illetve ezen hatások kölcsönösségére egy szűkebb vagy tágabb értelemben vett régióon belül. Ezeknek a szempontoknak a figyelembe vétele és érvényesítése elősegítheti mind a nemzeti kultúrán belüli értékek, mind a különböző kultúrák közötti kölcsönhatások feltárását. Az interkulturalitás aspektusai alapján értelmezett hungarológia és magyar kultúra oktatása kitágítja a diákok látókörét, hozzájárul a különböző nézőpontok jobb felismeréséhez és megértéséhez, valamint természetes módon lehetővé teszi, hogy elfogadják: mindezek párhuzamosan élnek egymás mellett.

Programos célkitűzések – projekt támogatások

A hungarológia magasabb szintjének értelmezésébe beletartozik a határon túli magyarság eredményeinek a felmérése, ismerete is, továbbá ennek a tudományosságnak a nemzetközi megjelenítése. Ezzel kapcsolatos ismeretek alapján alkothatja meg a Kárpát-medencei magyar tudományosság a jelenkor igényeinek megfelelő új kutatási koncepciókat. Az elmúlt két évtized határon túli (külhoni) magyar tudományosságának törekvései és eredményei intézményesített áttekintése után az illetékes szervek (MTA) rámutattak arra, mi az, ami folytatást érdemel és mi az, ami a kutatások új irányát és új minőségét jelenti. Amikor a közelmúltban megjelent a *Magyar–magyar interdiszciplináris kutatások, intézményi együttműködések* (szerkesztette Fedinec Csilla) című kiadvány, már annak kísérőlevelében Tarnóczy Mariann, az MTA Határon Túli Magyarok Titkárságának vezetője előrejelezte

a kiadvány megszületésének körülményeit és távlati célkitűzéseit: „Mára jelentős magyar kutatói kapacitások épültek ki a környező országokban. Ennek megfelelően egyrészt szükségesnek látszik külön szakpolitikaként megjeleníteni a magyar nemzetpolitika keretében a Kárpát-medencei magyar tudományosság ügyét, másrészt pedig megérett az idő a magyar–magyar, akár Kárpát-medencei szintű kutatási projektek, hálózatok létrehozásához. Változásra van szükség az Akadémia, sőt megítélésünk szerint a magyar kormányzat támogatáspolitikájában is e téren.”

A programos célkitűzések alapján a korábbi határon túli kisebbségi magyar kutatók egyéni segítése helyett a jövőben az ún. „projekttámogatások” igénye kerül előtérbe, amely az esetlegességek kiiktatása érdekében a támogatások eddiginél szigorúbb és következetesebb mérlegelését, az eredmények hasznosításának ellenőrzését tűzi ki, melynek érdekében a szakmai megmérettetést és az akkreditációs vizsgálatok eredményeit is hasznosítja. Görömbei András állapítja meg ezzel kapcsolatban: „Az eszmecserék során körvonalazódott a támogatási rendszer új modellje, amelyben fontos szerepet kap az előre meghatározott kritériumok alapján kiemelt projektek támogatása, a kutatási hálózatépítés interdiszciplináris jellege, valamint a magyarországi és a környező országbeli intézmények együttműködése.” (Görömbei 2010, 14) A tervezett kutatási modell a következő szinteken és fokozatokban valósulhat meg, miszerint a változás hatása további területekre is kiterjed:

Ahhoz, hogy a felvázolt célok megvalósulhassanak, több nehézséget szükséges meg- és feloldani. Alapvető különbségek vannak ugyanis az egyes határon túli kisebbségek tudományos helyzetét és feltételeit illetően. Köztudott például, hogy a romániai magyarság kiterjedt kutatói intézményhálózattal rendelkezik, több száz aktív kutatóval, a szlovákiai magyar kutatók jóval kevesebben vannak, a szlovének és horvátok pedig szakterületenként csupán egy-két magyar kutatóval rendelkeznek. A statisztikák pontosan számon tartják a Kárpát-medencei országok magyar kutatóinak tudományterületi megoszlását és a Magyar Tudományos Akadémia külső köztestületi tagságát is.¹ Az adatbázisok azonban csupán azokat a különbségeket jelzik, amelyek a létszámokból adódnak, nem jelölik viszont azokat

¹ A MTA köztestületi tagságának létszáma a Kárpát-medence országában a 2009-es adatokat figyelembe véve a következők voltak: Románia – 523 fő, Szerbia – 185 fő, Szlovákia – 131 fő, Ukrajna – 110 fő.

a kutatási témákat és prioritásokat, amelyek eltérőek az anyaországitól és az adott állam többségi nemzetétől. Ezek a különbségek bizonyos értelemben korlátokat is jelentenek azt illetően, hogy a határon túli magyar tudományosság részeit, intézményeit, egyéni kutatóit szakterületekre osztályozva rendszerbe lehessen foglalni, szorítani. Az eredményeket felmutató kutatók, csoportok és intézmények sajátosan kapcsolódhatnak a magyar tudományossághoz, s emellett határozott igényük van saját lényegük definiálására. Az itt megmutatkozó különbségek és feltételek miatt is problematikus az osztályozás és besorolás, még inkább a közös programokba való tömörítés lehetősége. A gyakorlat azt mutatja, hogy egy nemzeti kisebbségen belül is nehéz közös és megvalósítható kutatói projekteket kidolgozni és eredményesen megvalósítani.

* * *

Az utóbbi évek társadalmi közegében kialakult feltételek és lehetőségek tanúsítják, hogy a közös nyelven, kultúrán és identitástudaton alapuló magyarság aktív egységet képez. Ennek az egységnek szerves részét képezi a többközpontúság is, ami a határon túli kisebbségi és a diaszpórában élő magyarságot jelenti, melynek részei más kultúrákkal kerültek közvetlen kapcsolatba és részben azokba integrálódtak. A magyar kultúra egysége azonban az idők során nem tört meg és nem veszélyezteti a szomszédos államok integritását sem, bár ezt nacionalista politikások igyekeznek hamis ideológiák tárgyává tenni. A magyarságtudománynak érdeke és egyben fontos küldetése van abban a célkitűzésben, hogy az egyes nemzetrészeket és kisebbségeket, bárhol is legyenek, számon tartsa, az eddigieknél jobban odafigyeljen érdekeikre és sajátosságaikra. Minél alaposabb és hitelesebb lesz azok megismerése, annál inkább világosabbá és érthetővé válnak problémáik és igényeik, szülőföldjükön való boldogulásuk lehetősége, mint ahogy reálisan újragondolhatóvá válik támogatáspolitikájuk. Az oksági összefüggés alapján ezzel együtt potenciálisan megteremtődnek annak a feltételei, hogy empátiával lehessen kezelni a szomszéd népek iránti kapcsolatokat is. Meglátásunk szerint a kisebbségi magyar ügyek integrálása elsősorban szakmai kérdésként kell, hogy megjelenjen minden területen. Ez biztosíthatja csak a kívánatos egyenjogúságot, hogy ugyanazok a minőségi kritériumok érvényesüljenek a kulturális, az oktatási, a tudományos és minden más területen a kisebbségi eredmények megítélésében is. Ennek koordinálásához fontos segítséget és támpontokat adhat a hungarológia azzal, hogy nemzeti alapokból kiindulva él az összehasonlítás lehetőségeivel, mert ezzel is védi és erősíti a Kárpát-medencei magyar kulturális örökséget, ami egybeesik a magyar nemzetpolitika törekvéseivel. Ennek a ténynek a funkcionális szerepét, akárcsak eszközjellegét hangsúlyozni szükséges a hungarológia fogalmának újabb értelmezésében és hatásértékének keresésében. Akárcsak oktatáspolitikájában és -szervezésében, mely a méltányos együttélés kilátásait és perspektíváit hivatott biztosítani az integrálódó közép-európai, tágabb értelemben pedig az integrálódó európai közegben.

Irodalom

A Magyar Tudományos Akadémia munkájáról és a magyar tudomány általános helyzetéről 2015–2016, a beszámoló a Magyar Országgyűlés számára a Magyar Tudományos Akadémiáról szóló 1994. évi XL. törvény 3. §-ának rendelkezése alapján készült az MTA elnökének irányításával. Magyar Tudományos Akadémia, 2017.

Béldi Miklós szerk. (1982): *A magyar irodalom története 1945–1975. IV. kötet. A határon túli magyar irodalom*. Budapest: Akadémiai Kiadó.

Borbándi Gyula (1996): „Küldetésem nem volt, szolgálatra nem kért fel senki.” Beszélgetés Borbándi Gyulával. In *Induljunk tehát: otthonról haza*. Szerk. Erdélyi Erzsébet – Nobel Iván. Budapest: Tárogató Kiadó.

Borbándi Gyula (2006): *Nyugati magyar irodalmi lexikon és bibliográfia*. Hága (Hollandia) – Budapest: Mikes International – Országos Széchényi Könyvtár, 2006. (A kötethez készült Előszó Münchenben íródott 1992 februárjában. Az elektronikus kiadás a HITEL Lap-, Könyvkiadó és Kereskedelmi Kft. 1992. évi kiadása alapján készült az OSZK Magyar Elektronikus Könyvtárban az ISZT támogatásával 2006-ban.)

Brandt Györgyi (1998): *Gragger Róbert, a hungarológia tudományág megteremtője*. Dolgozatok a magyar mint idegen nyelv és hungarológia köréből 37. szám. ELTE BTK, Központi Magyar Nyelvi Lektorátus, udapest, http://www.zsebi2.hu/berlin/gragger_t.htm

Fried István (1986): *Kelet- és Közép-Európa között. Irodalmi párhuzamok és szembesítések a kelet-közép-európai irodalmak köréből*. Budapest: Gondolat.

Fried István (2012): *Bevezetés az összehasonlító irodalomtudományba*, Budapest: Lucidus.

Görömbei András (2010): *A Kárpát-medencei magyar tudomány jellege és távlatai. In Magyar–magyar interdiszciplináris kutatások, intézményi együttműködések lehetősége*. Budapest: MTA, Magyar Tudományosság Külföldön Elnöki Bizottsága.

Gragger, Robert (1990): Munkatervünk (Ford. Hegedűs Rita). In *A hungarológia fogalma*. Szerk. B. Nádor Orsolya. Budapest: Nemzetközi Hungarológiai Központ, 13–17., <http://mek.oszk.hu/02000/02055/02055.pdf>

Dávid Gyula – Veress Zoltán szerk. (2000): *Határtalan hazában. Ezredfordulós töprengések*. Stockholm – Budapest: Erdélyi Könyv Egylet.

Jakab András – Körtvélyesi Zsolt szerk. (2017): *A Magyar Tudományos Akadémia helyzete és reformlehetőségei*. Budapest: Osiris Kiadó.

Kemenes Géfin László (1996): „...maradok továbbra is kivülről”. Beszélgetés Kemenes Géfin Lászlóval. In *Induljunk tehát: otthonról haza*. Szerk. Erdélyi Erzsébet – Nobel Iván. Budapest: Tárogató Kiadó.

K. Lengyel Zsolt (2012): *Emigráció, szórvány, hungarológia. Válogatott írások 1985–2012*. Budapest: Ráció Kiadó.

Koutny Ilona szerk. (2017): *A hungarológia ma: nyelvészet, kultúra és oktatás*. A 2017. nov. 30. és dec. 1. között a poznanai Adam Mickiewicz Egyetem Magyar Szakjának 25 éves évfordulója alkalmából megrendezett nemzetközi konferencián megtartott előadások és más cikkek szerkesztett anyaga. (Bibliotheca Hungarica 5.)

Maróti Orsolya (2008): Hungarológia a gyakorlatban: műfordítók a Balassi Intézetben. Hungarológia és kultúrakutatás. *THL2*, 1–2. sz., 107–111., <http://real.mtak.hu/74798/1/107-111.pdf>

M. Róna Judit (1982): A hungarológia régen és ma. *Jelenkor*, 1982, 2. sz., 157–160.

Pomogáts Béla (1998): Az irodalom helyzete és szerepe. In Uő: *Az irodalom védelmében*. Miskolc: Felsőmagyarországi Kiadó.

Pomogáts Béla (2008): Értékek védelmében. Az emigráció küldetéséről. *Vigília*, 2008, 5. sz.

Ujváry Gábor szerk. (2003): *Hungarológia a XXI. században. A Balassi Bálint Intézet Évkönyve*. Budapest: Balassi Bálint Intézet.